

UZASADNIENIE

postanowienia z dnia 19 września 2022 roku

Wnioskodawczyni Y. Z. wniosła o dokonanie podziału majątku wspólnego O. Z. i V. R. (1) oraz działu spadku po swoim ojcu O. Z.. Wskazała, że w skład majątku wspólnego małżonków Z. wchodził lokal stanowiący odrębną nieruchomość położony w W. oraz środki pieniężne na rachunkach bankowych.

Uczestniczka V. R. (2) w swojej odpowiedzi na wniosek podniosła zarzut braku jurysdykcji sądów polskich w zakresie, w jakim wniosek o podział majątku i działu spadku miałby dotyczyć mienia innego niż nieruchomości położone na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Powołała się na art. 41 ust. 1 umowy pomiędzy RP a Ukrainą o pomocy prawnej i stosunkach sprawnych w sprawach cywilnych i karnych z dnia 24 maja 1993 r., zgodnie z którym w sprawach spadkowych dotyczących mienia ruchomego właściwy jest organ tej Umawiającej się Strony, której obywatelem był spadkodawca w chwili śmierci.

O. Z. urodził się (...) w D.. Dnia 2 lutego 2002 r. z jego związku z O. O. (imię odojcowskie) urodziła się jego jedyna córka Y. Z.. Ten pierwszy związek małżeński uległ rozwiązaniu. Dnia 9 grudnia 2014 r. w C. O. Z. zawarł kolejny związek małżeński z V. R. (2), urodzoną (...) w C..

(kopia aktu małżeństwa, k. 12; kopia świadectwa rozwodowego, k. 13; kopia paszportu, k. 46)

O. Z. zmarł 1 czerwca 2018 r. w W.. O. Z. w chwili śmierci dysponował zarówno polskim, jak i ukraińskim obywatelstwem. W chwili śmierci był wraz z V. R. (2) właścicielem lokalu mieszkalnego w W. położonego w budynku przy ul. (...) na zasadach małżeńskiej wspólności majątkowej. Przed śmiercią lokal ten był miejscem jego stałego pobytu. Był też stroną umów rachunków bankowych, na których gromadził środki pieniężne w polskich złotych i dolarach.

(bezsporne, nadto kopia paszportu, k. 46v; kopia aktu małżeństwa, k. 12v; wydruk księgi wieczystej, k. 93; wyciągi z rachunków bankowych, k. 51,54,56, 58 – co do adresu pobytu spadkodawcy)

Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie postanowieniem z dnia 13 maja 2019 r., zmienionym postanowieniem Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 5 sierpnia 2021 r., stwierdził, że spadek po O. Z. na podstawie ustawy nabyły z dobrodziejstwem inwentarza w zakresie mienia nieruchomości spadkodawcy położonego w Polsce Y. Z. i V. R. (2) w częściach po 1/2, a w pozostałym zakresie wniosek odrzucił.

(postanowienie z uzasadnieniem, k. 23-25; postanowienie SO, k. 26)

W Ukrainie wydano świadectwo spadkowe z datą 3 maja 2019 r., nr (...) r., zgodnie z którym spadkobierczynią O. Z. jest V. R. (2). Autentyczność tego świadectwa jest przez wnioskodawczynię kwestionowana, w związku z jego wydaniem toczy się w Ukrainie postępowanie karne. Świadectwem spadkowym nr (...) z dnia 24.02.2020 r. notariusz O. D. (ta sama, która miała wydać świadectwo z dnia 3 maja 2019 r.) stwierdziła, że spadkobiercami O. Z. są Y. Z. i V. R. (2) w częściach po 1/2.

(kopie świadectw spadkowych wraz z tłumaczeniem, k. 80-89; pismo z postępowania przygotowawczego, k. 75-76)

Powyższe ustalenia dokonano w zakresie niezbędnym dla rozstrzygnięcia w przedmiocie zarzutu formalnego – braku jurysdykcji sądowej.

Zgodnie z art. 1099 § 1 k.p.c., brak jurysdykcji krajowej sąd bierze pod rozwagę z urzędu w każdym stanie sprawy. W razie stwierdzenia braku jurysdykcji krajowej sąd odrzuca pozew lub wniosek, z zastrzeżeniem art. 1104 § 2 lub art. 1105 § 6.

Zgodnie z art. 91 Konstytucji RP, Ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy. Umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową. Jeżeli wynika to z ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską umowy konstytuującej organizację międzynarodową, prawo przez nią stanowiące jest stosowane bezpośrednio, mając pierwszeństwo w przypadku kolizji z ustawami. W myśl art. 241 ust. 1 Konstytucji umowy międzynarodowe ratyfikowane dotychczas przez Rzeczpospolitą Polską na podstawie obowiązujących w czasie ich ratyfikacji przepisów konstytucyjnych i ogłoszone w Dzienniku Ustaw uznaje się za umowy ratyfikowane za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie i stosuje się do nich przepisy art. 91 Konstytucji, jeżeli z treści umowy międzynarodowej wynika, że dotyczą one kategorii spraw wymienionych w art. 89 ust. 1 Konstytucji. Z kolei art. 89 ust. 1 pkt 2 Konstytucji wskazuje, że ratyfikacja przez Rzeczpospolitą Polską umowy międzynarodowej i jej wypowiedzenie wymaga uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie, jeżeli umowa dotyczy wolności, praw lub obowiązków obywatelskich określonych w Konstytucji.

Jurysdykcja sądów w sprawach, które mają związek ze zdarzeniami i czynnościami prawnymi związanymi zarówno z obywatelami lub terytorium Polski, jak i Ukrainy, została określona w umowie między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych i karnych z dnia 24 maja 1993 r. (Dz.U. z 1994 r., nr 96, poz. 465 – dalej jako „umowa z 1993 r.”). Umowa ta dotyczy m. in. praw i obowiązków mieszkańców obu tych państw związanych z korzystaniem z prawa do sądu, a zatem jest umową, co do której Konstytucja RP z 1997 r. wymaga ratyfikacji za zgodą wyrażoną w ustawie. Na zawarcie umowy z 1993 r. Sejm takiej zgody nie udzielił (bo ówczesne przepisy konstytucyjne nie wymagały jej w takim przypadku), ale w myśl cytowanego art. 241 ust. 1 Konstytucji należy tę umowę traktować jak umowę ratyfikowaną za zgodą wyrażoną w ustawie. Oznacza to, że przepisy umowy z 1993 r. wyprzedzają przepisy ustawowe i to one stanowią podstawę do ustalenia jurysdykcji sądów polskich w sytuacjach w umowie uregulowanych, a nie ogólne przepisy części czwartej kodeksu postępowania cywilnego.

Dla przepisów o jurysdykcji zawartych w umowie z 1993 r. ważną rolę odgrywa obywatelstwo. W tej sprawie nie budzi wątpliwości, że spadkodawca O. Z. w chwili śmierci był obywatelem zarówno RP, jak i Ukrainy. Zgodnie z art. 3 ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim, obywatel polski posiadający równocześnie obywatelstwo innego państwa ma wobec Rzeczypospolitej Polskiej takie same prawa i obowiązki jak osoba posiadająca wyłącznie obywatelstwo polskie. Obywatel polski nie może wobec władz Rzeczypospolitej Polskiej powoływać się ze skutkiem prawnym na posiadane równocześnie obywatelstwo innego państwa i na wynikające z niego prawa i obowiązki. Z uwagi na to Sąd RP nie może traktować O. Z. jako obywatela Ukrainy, nawet jeśli obywatelstwo Ukrainy uzyskał wcześniej i Ukraina nie uwzględni instytucji podwójnego lub wielorakiego obywatelstwa.

Sąd wskazuje przy tym, że jego zdaniem postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku w brzmieniu ustalonym postanowieniem Sądu Okręgowego nie może stanowić przeszkody dla traktowania spadkodawcy jako obywatela polskiego w postępowaniu o podział majątku i dział spadku. Postanowienie Sądu Okręgowego z dnia 5 sierpnia 2021 r. nie zostało uzasadnione i nie jest wiadome, co legło u podstaw takiego rozstrzygnięcia (przyjmującego, jak należy się domyślać, że sąd polski posiadał jurysdykcję wyłącznie do mienia nieruchomości położonego w Polsce zgodnie z art. 41 ust. 2 umowy z 1993 r.). Nawet jeśli jednak Sąd Okręgowy uznał, że spadkodawca był obywatelem ukraińskim, to kwestii tej tutejszy Sąd nie może uznać za przesądzoną w myśl art. 365 § 1 k.p.c. (orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby). Zasada określona w art. 365 § 1 k.p.c. nie ma charakteru bezwzględnej i nie oznacza związania ustaleniami faktycznymi ani wykładnią prawa będącą rażąco sprzeczną z prawem (por. np. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 27 października 2021 r., sygn. III CZP 109/20). Pominięcie w niniejszym postępowaniu faktu, że spadkodawca był obywatelem RP, byłoby zdaniem Sądu nie do pogodzenia z obowiązkiem m.in. ustalenia składu i wartości spadku ulegającego podziałowi z urzędu (art. 684 k.p.c.) oraz art. 3 ust. 2 ustawy o obywatelstwie, na podstawie którego spadkodawca miał takie same prawa i obowiązki jak każdy obywatel Rzeczypospolitej Polskiej.

Zgodnie z art. 25 ust. 1 umowy stosunki osobiste i majątkowe między małżonkami podlegają prawu tej Umawiającej się Strony, której obywatelami są małżonkowie w czasie zgłoszenia wniosku. W myśl ust. 2 tego przepisu jeżeli w czasie zgłoszenia wniosku jeden z małżonków jest obywatelem jednej Umawiającej się Strony, drugi zaś obywatelem drugiej Umawiającej się Strony, w sprawach dotyczących stosunków osobistych i majątkowych między nimi właściwe jest prawo tej Umawiającej się Strony, na której terytorium mają oni miejsce zamieszkania. Jeżeli jeden z małżonków ma miejsce zamieszkania na terytorium jednej Umawiającej się Strony, a drugi na terytorium drugiej Umawiającej się Strony, właściwe jest prawo tej Umawiającej się Strony, przed której sądem toczy się postępowanie. Natomiast w myśl ust. 4 tego artykułu w sprawach dotyczących stosunków osobistych i majątkowych między małżonkami w wypadku przewidzianym w ustępie 2 właściwy jest sąd tej Umawiającej się Strony, na której terytorium małżonkowie mają miejsce zamieszkania. Jeżeli jeden z małżonków ma miejsce zamieszkania na terytorium jednej Umawiającej się Strony, a drugi na terytorium drugiej Umawiającej się Strony, właściwe są sądy obu Umawiających się Stron.

Występujące kilkakrotnie w art. 25 pojęcie „wniosku” należy rozumieć jako wniosek inicjujący rozstrzygnięcie sądowe w sprawie dotyczącej majątku małżonków, czyli np. wniosek o podział majątku, ale też pozew o ustanowienie rozdzielnosci majątkowej między małżonkami. Tym samym wskazanie prawa właściwego zawarte w art. 25 ust. 1 umowy z 1993 r. ma charakter dynamiczny i może zmieniać się w zależności od obywatelstwa małżonków i ich miejsca zamieszkania. Nie jest to regulacja wyjątkowa lub atypowa. Podobny łącznik zawierało wiele innych umów bilateralnych RP z innymi państwami (P. Twardoch, Prawo właściwe dla stosunków osobistych i majątkowych między małżonkami, *Studia Prawa Prywatnego* (...)). Również obowiązująca aktualnie ustawa – Prawo prywatne międzynarodowe, przewiduje dla prawa właściwego dla stosunków osobistych i majątkowych między małżonkami łącznik o „dynamicznym” charakterze. Zgodnie z art. 51 ust. 1 ustawy stosunki osobiste i majątkowe między małżonkami podlegają każdoczesnemu wspólnemu prawu ojczystemu. Statut stosunków majątkowych między małżonkami jest więc zmienny (K. Pietrzykowski [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. J. Poczubot, Warszawa 2017, art. 51, pkt 10).

Skoro zatem art. 25 ust. 1 i 2 umowy z 1993 r. przewidują zmienny statut spraw majątkowych pomiędzy małżonkami, to konsekwentnie również art. 25 ust. 4 umowy z 1993 r. (wskazujący jurysdykcję sądów) należy interpretować w sposób „dynamiczny”. Oznacza to, że dla oznaczenia jurysdykcji sądu polskiego lub ukraińskiego z zasady istotny jest dzień złożenia wniosku inicjującego postępowanie w sprawie podziału majątku wspólnego, a nie np. dzień zawarcia małżeństwa pomiędzy małżonkami.

W niniejszej sprawie jako datę „wniosku”, o którym mowa w art. 25 ust. 2 umowy, Sąd przyjmuje 1 czerwca 2018 r., czyli datę śmierci spadkodawcy-małżonka uczestniczki. Zdaniem Sądu niedopuszczalne byłoby uzależnianie jurysdykcji w sprawach dotyczących małżeństwa od okoliczności faktycznych, które miałyby miejsce już po śmierci jednego z małżonków. Art. 25 umowy z 1993 r. odwołuje się wyłącznie do obywatelstwa i miejsca zamieszkania małżonków, a nie osób, które są następcami prawnymi małżonka i mogą z tego tytułu wszcząć postępowanie o podział majątku wspólnego – ich obywatelstwo i miejsce zamieszkania jest dla jurysdykcji irrelevantne. Skoro na dzień 1 czerwca 2018 r. O. Z. był obywatelem polskim, V. R. (2) obywatelką Ukrainy, a zamieszkiwali w W., to zgodnie z art. 25 ust. 4 właściwym do rozstrzygnięcia w przedmiocie podziału ich majątku wspólnego jest sąd polski.

Jurysdykcja sądu polskiego w przedmiocie działu spadku wynika natomiast z art. 41 ust. 1 i 2 umowy z 1993 r. Zgodnie z tymi przepisami w sprawach spadkowych dotyczących mienia ruchomego właściwy jest organ tej Umawiającej się Strony, której obywatelem był spadkodawca w chwili śmierci, a dotyczących mienia nieruchomego - właściwy jest organ tej Umawiającej się Strony, na której terytorium mienie to jest położone. Bezspornie jurysdykcja w przedmiocie lokalu położonego przy ul. (...) należy do sądu polskiego w myśl art. 41 ust. 2. Bardziej kontrowersyjna może być kwalifikacja wierzytelności z tytułu rachunków bankowych – wierzytelności bowiem nie są ani nieruchomością, ani ruchomością (w rozumieniu k.c., do którego odsyła art. 37 ust. 3 umowy z 1993 r.). Zdaniem sądu jednak niezależnie od tego, czy uznać wierzytelności za „ruchomości” w rozumieniu art. 41 ust. 2 umowy z 1993 r., czy też nie, sąd polski posiada w stosunku do nich jurysdykcję.

Gdyby uznać, że podział na nieruchomości i ruchomości wprowadzony w art. 41 umowy z 1993 r. jest dychotomiczny, a wszystko co nie jest nieruchomością jest ruchomością, to jurysdykcja sądu polskiego wynikałaby z art. 41 ust. 1 i z tego, że spadkodawca w chwili śmierci był obywatelem polskim.

Powyższe rozumowanie nie wydaje się jednak prawidłowe, już choćby z uwagi na wspomniany art. 37 ust. 3 umowy z 1993 r. W myśl tego przepisu ustalenie, czy rzecz wchodząca w skład spadku jest ruchomością czy nieruchomością, określa prawo tej Umawiającej się Strony, na której terytorium rzecz ta się znajduje. Kodeks cywilny nie definiuje pojęcia ruchomości, definiuje natomiast pojęcie mienia, które oznacza własność i inne prawa majątkowe, w tym wierzytelności. Wierzytelności nie stanowią ani nieruchomości, ani ruchomości (mogą natomiast ich dotyczyć). Umowa z 1993 r. w żadnym ze swoich przepisów nie odnosi się do wierzytelności w spadku. Być może z uwagi na różnorodność stanów faktycznych i prawnych związanych z wierzytelnościami i prawami z umów czy deliktów strony umowy z 1993 r. pozostawiły kwestie wierzytelności w spadku poza umowną regulacją i uznały, że w tym zakresie zastosowanie powinny znaleźć właściwe przepisy krajowego prawa prywatnego międzynarodowego.

Polskie prawo prywatne międzynarodowe w zakresie spadków jest określone w Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady nr 650/2012 (por. art. 66a ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe). Zgodnie z art. 4 tego rozporządzenia sądy państwa członkowskiego, w którym zmarły miał swoje miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci, mają jurysdykcję do orzekania co do ogółu spraw dotyczących spadku.

Z powyższego wynika zatem, że jurysdykcja co do wierzytelności w spadku po O. Z. należy do sądu polskiego jako właściwego z uwagi na zwykły pobyt spadkodawcy.

Podsumowując – wniosek złożony w niniejszej sprawie dotyczy w całości mienia, co do którego sądy polskie posiadają jurysdykcję w zakresie podziału majątku i działu spadku, a więc wniosek nie mógł zostać odrzucony nawet w części.

Zarządzenia:

1. (...)
2. (...)